

САКРАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ ЛІМІНАЛЬНОСТІ

Лімінальна частина сакрального простору у складі феноменологічної моделі згадана у нашому дослідженні [3], але повноцінно не проаналізована з позиції як географії, так і загальнокультурного значення. Частина сакрального (лімінального) простору, сприймається у контексті перцепційно-когнітивної інтерпретації (як фізичної, так і нефізичної) та як зовнішній прояв гетеротопічної сакральної структури [1].

Латинською мовою на це вказує термін «лімінальний» – *limes* (у множині, *limites*), який застосовували для позначення будь-якої кількості меж, зовнішню огорожу або кордон. У Римській імперії «лімен» означав укріплення, розташовані на їхніх кордонах. Однак те, що ми вважаємо лімінальністю, далеко не закритий простір обмеженої території, а саме є проміжним простором потенційності і ширше від видимого просторового значення фізичного кордону або порогу [8]. Згідно з етимологічною особливістю та омофонією, *limes* не обов'язково має спільний корінь із *limen*, останній означає «поріг». Це визначатиметься тільки тоді, коли цей «поріг» переступають, що актуально у сакральній географії. У такому випадку лімінальний простір у складі сакрального буде представлений перехідними структурами між «сакральним фізичним» та «сакральним нефізичним». Окремі автори [5, 7] зазначають відмінності у поняттях «лімінальний» – «маргінальний», де «...периферія може бути лімінальною, але *limen* не може бути периферійним або маргінальним: у той час як периферія визначає себе по відношенню до центру, лімінальне відсторонюється від нього, часто незворотно» [7, с. 112].

Зауважимо, що термін «лімінальний» був вперше введений для того, щоб висвітлити важливість ідеї переходу між світами. Арнольд ван Геннеп, вперше використав його у своїй книзі «Обряди переходу» 1909 року [10]. Ритуали проходження – церемоніальний зразок обрядів, який супроводжує «перехід від однієї ситуації до іншої або від одного космічного чи соціального світу до іншого» [10, с. 10]. Ці ритуали мають циклічне відчуття. Вони можуть бути унікальними та новими для тих, хто проходить через них уперше, але вони циклічні: зима закінчиться, а за нею прийде весна, так само як після смерті може прийти нове народження (реінкарнація).

За твердженнями дослідників [4, 5] розуміння «лімінального» як сакральної складової інтерпретується у трьох типах об'єктів: боги меж (Геката, Гермес, Янус, Ганеша, Пушан), дво- (більше) складових істот (кентаври, кіноцефали, сфінкс), посмертні простори (Бард, Чистилище).

На відміну від замкнутого сакрального простору або місця, якому надається

форма через його сприймані меж (ліміту), лімінальний простір є місцем відкриття або становлення [6]. Лімінальність означає поріг між двома частинами сакрального простору; передпокій, відмінний від того, про який можна сказати, що він точно знаходиться всередині чи зовні. Інколи його відносять до «топофренії» [6], пов'язаної з екстравагантним усвідомленням сакрального простору, де свідомість може надавати свою форму та наповнення лімінальної складової (релігійний містицизм, шаман у транцедентному стані).

Особливо цікавим для географічних та сакральних досліджень є концепція лімінального «місця поза фізичним простором», до якого віднесено перехідний посмертний стан, що передбачає розташування у потойбічному світі. Як вже зазначалося вище, до таких структур відносять складові поза межами простору-часу. У якості прикладу проаналізуємо Лімб або Чистилище (Limbo – лат. «межа», «край», «край») – термін у християнській есхатології, що описує стан і місце душ, як проміжний стан між Раєм або Пеклом. Воно є місцеперебуванням душ, які не заслужили на пекло, але й не мають можливості потрапити до Раю. Як таке, поняття подвійне: а) «Лімб батьків» (limbus partum), який християнська теологія традиційно ототожнює з біблійним терміном «Авраамове лоно» (від Луки 16:22), відноситься до місця спочинку праведних душ; б) «Лімб дітей» (limbus infantium), з іншого боку, має постійний характер і був розроблений у відповідь на теологічне питання про долю тих, хто вмирає лише через первородний гріх; таким чином, як правило, обмежується дітьми, які померли до Хрещення [9]. Ця назва не вживається священниками і не зустрічається в Святому Письмі. Але йому присвячено другу частину «Божественної Комедії» Данте Аліг'єрі, який описує спокутування гріхів як підйом терасами гори Чистилища: «Вже до Чистилища ввійти збирайся; // поглянь: он вал, котрий його обводить; // і до проходу в ньому придивляйся» [2, с. 93].

Доповнимо ще й фізичний простір, у складі лімінального, розташування якого пов'язане з реальними сакральними місцями, представлені «порталами» до верхнього (Рай, Едем, Джаннат, Сукхаваті) або нижнього світів (Пекло, Шеол, Джаганнам, Нарака). Врахувавши теологічні концепції, такими перехідними структурами можуть бути: лабіринти (Мінотавра), печери, підземні галереї, вершини гір (пік Адама, гора Кайлас), окремі мегалітичні структури тощо. Фізичне завершення сакрального ландшафту – чи то таємнича печера, чи священна гора або далекий мис – може виражати для людей досвід священного, але поки ми не осягнемо його через естетичне сприйняття, характеризувати цю особливість ландшафту як «фізичну лімінальність» немає сенсу. Лімінальний підхід є досвідом священного, але, можливо, правильніше буде сказати те, що називається «священним». Він є одним із основних способів, за допомогою яких лімінальний досвід символізується, сакралізується, стає зрозумілим і комунікативним [8].

Таким чином, лімінальність є понятійним інструментом у сакральній

географії та доповнює розуміння феноменологічної моделі сакрального простору, дозволяючи розширити застосування існуючих категорій ієрофанії та ієротопії. У такому вигляді модель розглядати з позицій лімінального простору-часу, який відповідно може бути «божественним»: безрегіональним / безпросторовим та виходити за межі хронологічного і просторового сприйняття сакрального.

Список використаних джерел

1. Воловик В.М., Воловик О.В. Терminosистема сакрального ландшафтоведения. «Сакральная география и культура в призме духовного обновления: Опыт и практика»: мат.-лы междунар. науч.-практ. конф. (26-27 апреля 2018 г.). Алматы: Казахский национальный педагогический университет имени Абая, издательство «Ұлағат», 2018. С. 28-31.
2. Данте Алиг'єри. Божественна Комедія: Чистилище. Львів: Видавництво «Астролябія», 2014. 320 с.
3. Денисик Г.І., Воловик В.М., Яцентюк Ю.В., Кізюк А.Г. Моделі сакрального простору. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія», № 53 (2020)*. С. 106-119.
4. Hume L. (2007) Portals: Opening Doorways to Other Realities Through the Senses. Berg.
5. Fusu L.I. (2017) The concept of liminality in scientific discourse as an interdisciplinary problem. *Context and Reflection: Philosophy of the World and Human Being*, 6 (3A), pp. 240-246.
6. Landscapes of Liminality. Between Space and Place (2016) / Edited by Dara Downey, Ian Kinane, and Elizabeth Parker. London: Rowman & Littlefield International. 238 p.
7. Spariosu M.I. (2013) Computational models of intercultural relations in Banat and Transylvania: theoretical and practical issues. *Romanian journal of information science and technology*, 2-3, pp. 109-130.
8. Stenner Paul (2017) Liminality and Experience. A Transdisciplinary Approach to the Psychosocial. London: Palgrave Macmillan. 297 p.
9. The Cambridge dictionary of Christian theology (2011). Cambridge: Cambridge University Press. 549 p.
10. van Gennep A. (1909/1961) The rites of passage. Chicago: University of Chicago Press.